
LIBER SECUNDUS.

.....

INSTANTIS autem adversæ valetudinis signa complura sunt : in quibus explicandis non dubitabo auctoritate antiquorum virorum uti, maximèque Hippocratis, quùm recentiores quoque medici, quamvis in curationibus quædam mutârint, tamen hæc illum optimè præ sagisse fateantur. Sed antequam dico, quibus præcedentibus morborum timor subsit; non alienum videtur exponere, quæ tempora anni, quæ tempestatum genera, quæ partes ætatis, qualia corpora maximè tuta, vel periculis opportuna sint, quod genus adversæ valetudinis in quoque timeri maximè possit. Non quod non omni tempore, in omni tempestatum genere, omnis ætatis, omnis habitûs homines, per omnia genera morborum et ægro- tent et moriantur; sed quod frequentius tamen quædam eveniant : idèoque utile est scire unumquemque, quid et quando maximè caveat.

SECT. I. Igitur saluberrimum ver est : proxima deindè ab hoc hiems : periculosior æstas, autumnus longè periculossimus. Ex tempestatibus verò optimæ æquales sunt, sive frigidæ, sive calidæ : pessimæ, quæ maximè variant, quo fit ut autumnus plurimos opprimat. Nam ferè meridianis temporibus calor; nocturnis atque matutinis, simulque etiam vespertinis, frigus est. Corpus ergò, et æstate, et subindè meridianis coloribus relaxatum, subito frigore excipitur. Sed, ut eo tempore id maximè fit, sic, quandocùmque evenit, noxium est. Ubi æqualitas

autem est, tamen saluberrimi sunt sereni dies; meliores pluvii quàm tantum nebulosi, nubilive: optimique hieme, qui omni vento vacant; æstate quibus favonii perflant. Si genus aliud ventorum est, salubriores septentrionales quàm subsolani, vel austri sunt: sic tamen hæc, ut interdum regionum sorte mutantur. Nam ferè ventus ubique à mediterraneis regionibus veniens, salubris; à mari gravis est. Neque solum in bono tempestatum habitu certior valetudo est; sed priores quoque morbi, si qui inciderunt, leviores sunt, et promptius finiuntur. Pessimum ægro cælum est, quod agrum facit, adeò ut in id quoque genus, quod naturà pejus est, in hoc statu salubris mutatio sit. At ætas media tutissima est, quæ neque juventæ calore, neque senectutis frigore infestatur. Longis morbis senectus, acutis adolescentia magis patet. Corpus autem habilissimum quadratum est, neque gracile neque obesum. Nam longa statura, ut in juventâ decora est, sic matura senectute conficitur; gracile corpus infirmum, obesum hebes est. Vere autem maximè, quæcumque humoris motu novantur, in metu esse consuèrunt. Ergo tùm lippitudines, pustulæ, profusio sanguinis, abscessus corporis quæ ἀποσθήματα Græci nominant, bilis atra quam μελαγχολίαν appellant, insania, morbus comitialis, angina, gravedines, destillationes oriri solent. Hi quoque morbi, qui in articulis nervisque modò urgent, modò quiescunt, tùm maximè et incohantur et repetunt. At ætas non quidem vacat plerisque ab his morbis; sed adjicit febres vel continuas vel ardentes, vel tertianas, vomitus, alvi dejectiones, auricularum dolores, ulcera oris, caneros quùm in cæteris quidem partibus, tùm maximè obscænis; et quicquid sudore hominem resolvit. Vix quicquam ex his in autumnum non incidit: sed oriuntur eo quoque tempore febres incertæ, lienis dolor, aqua inter cutem,

tabes quam Græci φθίσιον nominant, urinæ difficultas quam στραγγουρίαν appellant, tenuioris intestini morbus quem εδιδόν nominant. Fit item lævitas intestinorum quæ λειντερία vocatur; coxæ dolores, morbi comitiales. Idem quoque tempus et diutinis malis fatigatos, et ab æstate tantum proximâ pressos, interimit, et aliis novis morbis conficit; et quosdam longissimis implicat, maximèque quartanis quæ per hiemem quoque exercent. Neque aliud magis tempus pestilentiae patet, cujuscumque eâ generis est. Hiems autem, quamvis variis rationibus nocet, capitis dolores, tussim, et quicquid in faucibus, in lateribus, in visceribus mali contrahitur, irritat. Ex tempestatibus Aquilo tussim movet, fauces exasperat, ventrem adstringit, urinam suppressit, horrores excitat, item dolores lateris et pectoris. Sanum tamen corpus spissat, et mobilius atque expeditius reddit. Auster aures hebetat, sensus tardat, capitis dolores movet, alvum solvit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum. Cæteri venti, quò vel huic vel illi propiores sunt, eò magis vicinos his illisve affectus faciunt. Denique omnis calor et jecur et lienem inflammat, mentem hebetat, et ut anima deficiat, ut sanguis prorumpat, efficit. Frigus modò nervorum distensionem, modò rigorem infert; illud σπασμὸς, hoc τέτανος græcè nominatur: nigritiem in ulceribus, horrorem in febribus excitat. In siccitatibus acutæ febres, lippitudines, tormina, urinæ difficultas, articulorum dolores oriuntur. Per imbres longæ febres, alvi dejectiones, angina, cancri, morbi comitiales, resolutio nervorum quam παράλυσιν Græci nominant. Neque solùm interest, quales dies sint, sed etiam quales antè præcesserint. Si hiems sicca septentrionales ventos habuit, ver autem austros et pluvias exhibet, ferè subeunt lippitudines, tormina, febres, maximèque in mollioribus corporibus, ideòque præcipuè in

muliebribus. Si verò austri pluviaeque hiemem occupârunt, ver autem frigidum et siccum est, gravidæ quidem feminæ quibus tum adest partus, abortu periclitantur; hæ verò quæ gignunt, imbecillos vixque vitales edunt. Cæteros lippitudo arida, et, si seniores sunt, gravedines atque destillationes malè habent. At si à primâ hieme austri ad ultimum ver continuârunt, laterum dolores, et insania febricitantium quam φρένησιν appellant, quàm celerrimè rapiunt. Ubi verò calor à primo vere orsus ætatem quoque similem exhibet, necesse est multum sudorem in febris subsequi. At si sicca æstas aquilones habuit, autumno verò imbres austrique sunt, totâ hieme quæ proxima est, tussis, destillatio, raucitas; in quibusdam etiam tabes oriuntur. Sin autem autûmnus quoque æquè siccus iisdem aquilonibus perflatur, omnibus quidem mollioribus corporibus, inter quæ muliebria esse proposui, secunda valetudo contingit; durioribus verò instare possunt et aridæ lippitudines, et febres partim acutæ partim longæ, et hi morbi qui ex atrâ bile nascuntur.

Quod ad ætates verò pertinet, pueri proximique his vere optimè valent, et ætate primâ tutissimi sunt: senes ætate et autumni primâ parte: juvenes hieme, quique inter juventam senectutemque sunt.

Inimicior senibus hiems, æstas adolescentibus est. Tum si qua imbecillitas oritur, proximum est, ut infantes tenerosque adhuc pueros serpentina ulcera oris quæ ἀφθαζ Græci nominant, vomitus, nocturnæ vigiliæ, aurium humor, circâ umbilicum inflammationes exerceant. Propria etiam dentientium: gingivarum exulcerationes, distentiones nervorum, febriculæ, alvi dejectiones, maximeque caninis dentibus orientibus, malè habent: quæ pericula plenissimi cujusque sunt, et cui maximè venter adstrictus est. At ubi ætas paulum processit, glandulæ

et vertebrarum quæ in spinâ sunt, aliquæ inclinationes, strumæ, verrucarum quædam genera dolentia, ἀροχόρδονας Græci appellant, et plura alia tubercula oriuntur. Incipiente verò jam pube, ex iisdem multa, et longæ febres, et sanguinis ex naribus cursus. Maximè quoque omnis pueritia, primùm circà quadragesimum diem, deindè septimo mense, tum septimo anno, postea circà pubertatem periclitatur. Si qua etiam genera morborum in infantem inciderunt, ac neque pubertate, neque primis coïtibus, neque in feminâ primis menstruis finita sunt, ferè longa sunt: sæpiùs tamen his morbi pueriles qui diutiùs manserunt, terminantur. Adolescentia morbis acutis, item comitialibus tabique maximè objecta est: ferèque juvenes sunt qui sanguinem exspuunt. Post hanc ætatem laterum et pulmonis dolores, lethargus, cholera, insania, sanguinis per quædam etiam velut ora venarum, αἰμορροΐδας Græci appellant, profusio. In senectute, spiritûs et urinæ difficultas, gravedo, articularum et renum dolores, nervorum resolutiones, malus corporis habitus, καχεξία Græci appellant, nocturnæ vigiliæ, vitia longiora aurium, oculorum, etiam narium; præcipuèque soluta alvus, et, quæ sequuntur hanc, tormina, vel lævitas intestinorum cæteraque fusi ventris mala. Præter hæc graciles, tabes, dejectiones, destillationes, item viscerum et laterum dolores, fatigant. Obesi plerùmque acutis morbis et difficultate spirandi strangulantur, subitoque sæpè moriuntur: quod in corpore tenuiore vix evenit.

SECT. II. Antè adversam autem valetudinem, ut supra dixi, quædam notæ oriuntur, quarum omnium commune est, aliter se corpus habere atque consuevit; neque in pejus tantùm, sed etiam in melius. Ergò si plenior aliquis, et speciosior, et coloratior factus est, suspecta habere

bona sua debet : quæ, quia neque in eodem habitu subsistere, neque ultra progredi possunt, ferè retrò quasi ruina quâdam revolvuntur. Pejus tamen signum est, ubi aliquis contrà consuetudinem emacuit, et colorem decoremque amisit : quoniam in his quæ superant, est quod morbus demat; in his quæ desunt, non est quod ipsum morbum ferat. Præter hæc protinùs timeri debet, si graviora membra sunt, si crebra ulcera oriuntur, si corpus suprâ consuetudinem incaluit, si gravior somnus pressit, si tumultuosa somnia fuerunt, si sæpiùs expergiscitur aliquis quàm assuevit, deindè iterùm soporatur; si corpus dormientis circà partes aliquas contrà consuetudinem insudat, maximèque si circà pectus aut cervices, aut crura vel genua vel coxas : item si marcet animus, si loqui et moveri piget, si corpus torpet; si dolor præcordiorum est, aut totius pectoris, aut, qui in plurimis evenit, capitis; si salivæ plenum est os, si oculi cum dolore vertuntur, si tempora adstricta sunt, si membra inhorrescunt, si spiritus gravior est; si circà frontem intentæ venæ moventur, si frequentes oscitationes; si genua quasi fatigata sunt, totumve corpus lassitudinem sentit. Ex quibus sæpè plura, nunquàm non aliqua, febrem antecedunt. In primis tamen illud considerandum est, num cui sæpiùs horum aliquid eveniat, neque ideò corporis ulla difficultas subsequatur. Sunt enim quædam proprietates hominum, sine quarum notitiâ, non facillè quicquam in futurum præsagiri potest. Facillè itaque securus est in his aliquis, quæ sæpè sine periculo evasit : ille sollicitari debet, cui hæc nova sunt; aut qui ista nunquàm sine custodiâ sui tuta habuit.

SECT. III. Ubi verò febris aliquem occupat, scire licet non periclitari, si in latus aut dextrum aut sinistrum, ut ipsi visum est, cubat, cruribus paulum reductis; qui

ferè sani quoque jacentis habitus est; si facillè convertitur, si noctù dormit, si interdù vigilat, si ex facili spirat, si non conflictatur; si circà umbilicum et pubem cutis plana est; si præcordia ejus sine ullo sensu doloris æqualiter mollia in utrâque parte sunt: quod si paulò tumidiora sunt, sed tamen digitis cedunt et non dolent, hæc valetudo, ut spatium aliquod habeat, sic tuta erit. Corpus quoque, quod æqualiter molle et calidum est, quodque æqualiter totum insudat, et cujus febricula eo sudore finitur, securitatem pollicetur. Sternutamentum etiam inter bona indicia est, et cupiditas cibi vel à primo servata, vel etiam post fastidium orta. Neque terrere debet ea febris quæ eodem die finita est; ac ne ea quidem, quæ, quamvis longiore tempore tenuit, tamen ante alteram accessionem ex toto quievit, sic ut corpus integrum, quod εἰλικρινές Græci vocant, fieret. Si quis autem incidit vomitus, mixtus esse ex bile et pituitâ debet, et in urinâ subsidere album, læve, æquale; sic ut etiam, si quæ quasi nubeculæ innatârint, in imum deferantur; ac venter ei qui à periculo tutus est, reddere mollia, figurata, atque eodem ferè tempore quo secundâ valetudine assuevit, modo convenientia his quæ assumuntur. Pejor cita alvus est: sed ne hæc quidem terrere protinùs debet, si matutinis temporibus contracta magis est, aut si, procedente tempore, paulatim contrahitur et rufa est, neque fœditate odoris similem alvum sani hominis excedit. Ac lumbricos quoque aliquos sub finem morbi descendisse nihil nocet. Si inflatio sine inflammatione in superioribus partibus dolorem tumoremque fecit, bonum signum est sonitus ventris indè ad inferiores partes evolutus; magisque etiam si sine difficultate cum stercore excessit.

SECT. IV. Contrâ gravis morbi periculum est, ubi supinus æger jacet, porrectis manibus et cruribus: ubi residere

vult in ipso acuti morbi impetu, præcipuèque pulmonibus laborantibus: ubi nocturnâ vigiliâ premitur, etiâ si interdiû somnus accedit; ex quo tamen pejor est qui inter quartam horam et noctem, quàm qui à matutino tempore ad quartam. Pessimum tamen est, si somnus neque noctû neque interdiû accedit: id enim ferè sine continuo dolore esse non potest. Æquè verò signum malum est, etiâ somno ultrâ debitum urgeri: pejusque, quò magis sopor interdiû, noctûque continuat. Mali etiâ morbi testimonium est, vehementer et crebrò spirare, à sexto die cœpisse inhorrescere, pus exspuere, vix exscreare, dolorem habere continuum, difficulter ferre morbum, jactare brachia et crura, sine voluntate lacrymare; habere humorem glutinosum dentibus inhærentem, cutem circâ umbilicum et pubem macram; præcordia inflammata, dolentia, dura, tumida, intenta, magisque, si hæc dextrâ parte quàm sinistrâ sunt: periculosissimum tamen est, si venæ quoque ibi vehementer agitantur. Mali etiâ morbi signum est, nimis celeriter emacrescere: caput et pedes manusque frigidas habere, ventre et lateribus calentibus; aut frigidas extremas partes, acuto morbo urgente; aut post sudorem inhorrescere; aut post vomitum singultum esse, vel rubere oculos: aut post cupiditatem cibi, postve longas febres hunc fastidire; aut multùm sudare, maximèque frigido sudore; aut habere sudores non per totum corpus æquales, quique febrem non finiant; et eas febres, quæ quotidie tempore eodem revertantur; quæve semper pares accessiones habeant, neque tertio quoque die levantur; quæve sic continent, ut per accessiones increscant, per decessiones tantùm molliantur, nec unquàm integrum corpus dimittant. Pessimum est, si ne levatur quidem febris, sed æquè concitata continuat. Periculosum est etiâ, post arquatam morbum febrem oriri; utique

si præcordia dextrâ parte dura manserunt, aut dolentibus iis læva. Nulla acuta febris leviter terrere nos debet: neque unquam in acutâ febre aut à somno non est terribilis nervorum distensio. Timere etiam ex somno mali morbi est: itemque in primâ febre protinûs mentem esse turbatam, membrumve aliquod esse resolutum: ex quo casu, quamvis vita redditur, tamen id ferè membrum debilitatur. Vomitus etiam periculosus est sinceræ pituitæ vel bilis; peiorque, si viridis aut niger est. At mala urina est, in quâ subsidunt rubra aut lævia: deterior, in quâ quasi folia quædam tenuia atque alba: pessima ex his, si tanquam ex furfuribus factas nubeculas representat. Diluta quoque atque alba vitiosa est, sed in phreneticis maximè. Alvus autem mala est ex toto suppressa: periculosa etiam, quæ inter febres fluens conquiescere hominem in cubili non patitur; utique, si quod descendit, est perliquidum, aut albidum, aut pallidum, aut spumans. Præter hæc periculum ostendit id quod excernitur, si est exiguum, glutinosum, læve, album, idemque subpallidum: vel si est aut lividum, aut biliosum, aut eruentum, aut peioris odoris quam ex consuetudine. Malum est etiam, quod post febres longas sincerum est.

SECT. V. Post hæc indicia votum est longum morbum fieri; sic enim necesse est, nisi occidit. Neque vitæ alia spes in malis magnis est, quam ut impetum morbi trahendo aliquis effugiat, porrigaturque in id tempus, quod curationi locum præstet. Protinûs tamen signa quædam sunt, ex quibus colligere possumus, morbum, et si non interemerit, longius tamen tempus habiturum. Ubi frigidus sudor inter febres non acutas circâ caput tantum et cervicem oritur; aut ubi, febre non quiescente, corpus insudat; aut ubi corpus modò calidum est, et color alius ex alio fit; aut ubi, quod inter febres aliquâ parte

abscessit, ad sanitatem non pervenit; aut ubi æger pro spatio parùm emacrescit: item, si urina modò liquida et pura est, modò habet quædam subsidentia; si lævia atque alba rubrave sunt, quæ in eâ subsidunt; aut si quasdam quasi miculas repræsentat; aut si bullulas excitat.

SECT. VI. Sed inter hæc quidem, proposito metu, spes tamen superest: ad ultima verò jam ventum esse testantur nares acutæ, collapsa tempora, oculi concavi, frigidæ languidæque aures et imis partibus leniter versæ, cutis circà frontem dura et intenta, color aut niger aut perpallidus; multòque magis, si ità hæc sunt, ut neque vigilia præcesserit, neque ventris resolutio, neque inedia. Ex quibus causis interdùm hæc species oritur, sed uno die finitur: itaque diutiùs durans mortis index est. Si verò in morbo vetere jam triduo talis est, in propinquo mors est: magisque, si præter hæc oculi quoque lumen refugiunt et illacrymant; quæque in iis alba esse debent, rubescunt; atque in iisdem venulæ pallent, pituitaque in iis innatans novissimè angulis inhærescit; alterque ex his minor est: iique aut vehementer subsederunt, aut facti tumidiores sunt; perque somnum palpebræ non committuntur, sed inter has ex albo oculorum aliquid apparet, neque id fluens alvus expressit: eademque palpebræ pallent, et idem pallor labra et nares decolorat: eademque labra et nares, oculique et palpebræ, et supercilia, aliquave ex his pervertuntur; isque propter imbecillitatem jam non audit, aut non videt. Eadem mors denunciatur, ubi æger supinus cubat, eique genua contracta sunt: ubi deorsùm ad pedes subindè delabitur: ubi brachia et crura nudat et inæquabiliter dispergit, neque iis calor subest: ubi hiat: ubi assiduè dormit: ubi is qui mentis suæ non est, neque id facere sanus solet, dentibus stridet: ubi ulcus,

quod aut antè aut in ipso morbo natum est, aridum, et aut pallidum aut lividum factum est. Illa quoque mortis indicia sunt, ungues digitique pallidi, frigidus spiritus; aut si manibus quis in febre et acuto morbo, vel insaniâ pulmonisve dolore vel capitis, in veste floccos legit, fimbriasve diducit; vel in adjuncto pariete, si qua minuta eminent, carpit. Dolores etiam circà coxas et inferiores partes orti, si ad viscera transierunt, subitoque desierunt, mortem subesse testantur; magisque, si alia quoque signa accesserunt. Neque is servari potest, qui sine ullo tumore febricitans, subito strangulatur, aut devorare salivam suam non potest: cuive in eodem febris corporisque habitu cervix convertitur sic, ut devorare æquè nihil possit: aut cui simul et continua febris et ultima corporis infirmitas est: aut cui, febre non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet ut etiam sitim faciat: aut qui, febre æquè non quiescente, simul et delirio et spirandi difficultate vexatur: aut qui, epoto veratro, exceptus distensione nervorum est: aut qui ebrius obmutuit. Is enim ferè nervorum distensione consumitur, nisi aut febris accessit, aut eo tempore quo ebrietas solvi debet, loqui cœpit. Mulier quoque gravida acuto morbo facillè consumitur; et is cui somnus dolorem auget; et cui protinùs in recenti morbo bilis atra vel infrà vel suprà se ostendit; cuive alterutro modo se prompsit, quàm jam longo morbo corpus ejus esset extenuatum et affectum. Sputum etiam biliosum et purulentum, sive separatim ista sive mixta proveniunt, interitùs periculum ostendunt. Ac si circà septimum diem tale esse cœpit, proximum est, ut is circà quartum decimum diem decedat; nisi alia signa meliora pejorave accesserint: quæ quò leviora graviorave subsecuta sunt, eò vel seriorem mortem vel maturiorem denunciant. Sudor quoque frigidus in acutâ febre pestiferus est:

atque in omni morbo vomitus, qui varius et multorum colorum est; præcipuèque si malus in hoc odor est. Ac sanguinem quoque in febre vomuisse pestiferum est. Urina verò fulva et tenuis in magnâ cruditate esse consuevit; et sæpè, antequàm spatio maturescat, hominem rapit: itaque si talis diutiùs permanet, periculum mortis ostendit. Pessima tamen est præcipuèque mortifera, nigra, crassa, mali odoris: atque in viris quidem et mulieribus talis deterrima est: in pueris verò, quæ tenuis et diluta est. Alvus quoque varia pestifera est; et quæ strigmentum, sanguinem, bilem, viride aliquid, modò diversis temporibus, modò simul, et in mixturâ quâdam, discreta tamen repræsentat. Sed hæc quidem potest paulò diutiùs trahere: in præcipiti verò jam esse denunciat, quæ liquida eademque vel nigra, vel pallida vel pinguis est; utique, si magna fœditas odoris accessit. Illud interrogari me posse ab aliquo scio; si certa futuræ mortis incidia sunt, quo modo interdum deserti à medicis convalescant, quosdamque fama prodiderit in ipsis funeribus revixisse? Quin etiam vir jure magni nominis Democritus, ne finitæ quidem vitæ satis certas notas esse proposuit, quibus medici credidissent: adeò illud non reliquit, ut certa aliqua signa futuræ mortis essent. Adversus quos ne illud quidem dicam, quod in vicino sæpè quædam notæ positæ, non bonos, sed imperitos medicos decipiunt; quod Asclepiades sciens, funeri obvius intellexit eum vivere qui efferebatur: nec protinus crimen artis esse, si quod professoris sit. Illa tamen moderatiùs subjiciam: conjecturalem artem esse medicinam; rationemque conjecturæ talem esse, ut, quum sæpiùs aliquid responderit, interdum tamen fallat. Non itaque, si quid vix millesimo in corpore aliquem decipit, id fidem non habet, quum per innumerabiles homines respondeat. Idque non in his tantum quæ pes-

tifera sunt, dico; sed in his quoque quæ salutaria : siquidem etiam spes interdum frustratur, et moritur aliquis, de quo medicus securus primò fuit : quæque mendendi causâ reperta sunt, non nunquam in pejus aliquid convertunt : neque id evitare humana imbecillitas in tantâ varietate corporum potest. Sed est tamen medicinæ fides, quæ multò sæpius, perque multò plures ægros prodest : neque tamen ignorare oportet, in acutis morbis fallaces magis notas esse et salutis et mortis.

SECT. VII. Sed quum proposuerim signa, quæ in omni adversâ valetudine communia esse consueverunt; ad ea quoque transibo, ut, quas aliquis in singulis morborum generibus habere possit notas, indicem. Quædam autem sunt quæ ante febres, quædam quæ inter eas, quid aut intus sit, aut venturum sit, ostendunt. Ante febres, si caput grave est, aut ex somno oculi caligant, aut frequentia sternutamenta sunt, circa caput aliquis pituitæ impetus timeri potest. Si sanguis aut calor abundat, proximum est, ut aliquâ parte profluvium sanguinis fiat. Si sine causâ quis emacrescit, ne in malum habitum corpus ejus recidat, metus est. Si præcordia dolent, aut inflatio gravis est, aut toto die non concocta fertur urina, cruditatem esse manifestum est. Quibus diù color sine morbo regio malus est, hi vel capitis doloribus conflictantur, vel terram edunt. Qui diù habent faciem pallidam et tumidam, aut capite, aut visceribus aut alvo laborant. Si in continuâ febre puero venter nihil reddit, mutaturque ei color, nec somnus accedit, ploratque is assidue, metuenda nervorum distensio est. Frequens autem destillatio in corpore tenui longoque, tabem timendam esse testatur. Ubi pluribus diebus non descendit alvus, docet aut subitam dejectionem aut febriculam instare. Ubi pedes turgent, longæ dejectiones sunt : ubi dolor in imo ventre et coxis est, aqua inter

cutem instat : sed hoc morbi genus ab ilibus oriri solet. Idem propositum periculum est his, quibus, quum voluntas desidendi est, venter nihil reddit nisi et aegrè et durum. Quum tumor in pedibus est, idemque modò dextrà, modò sinistrà parte ventris in vicem oritur atque finitur, à jecinore id malum proficisci videtur. Ejusdem morbi nota est, ubi circà umbilicum intestina torquentur, *σπρόφους* Græci nominant, coxæque dolores manent, qui neque tempore neque remediis solvuntur. Dolor autem articularum, prout in pedibus manibusve aut alià quâlibet parte sic est, ut eo loco nervi contrahantur; aut si in membrum ex levi causâ fatigatum, æquè frigido calidoque offenditur, podagram chiramgramve vel ejus articuli in quo id sentitur, morbum futurum esse denunciat. Quibus in pueritiâ sanguis ex naribus fluxit, dein fluere desiit, hi vel capitis doloribus conflictentur necesse est, vel in articulis aliquas exulcerationes graves habeant, vel aliquo morbo etiam debilitentur. Quibus feminis menstrua non proveniunt, necesse est capitis acerbissimi dolores sint, vel quælibet alia pars morbo infestetur. Eademque his pericula sunt, quibus articularum vitia, ut dolores tumoresque, sine podagrâ similibusque morbis oriuntur et desinunt : utique, si sæpè tempora iisdem dolent noctûque corpora insudant; si frons prurit, lippitudinis metus est. Si mulier à partu vehementes dolores habet, neque alia prætereà signa mala sunt, circà vicesimum diem aut sanguis per nares erumpet, aut inferioribus partibus aliquid abscedet. Quicumque etiam dolorem ingentem circà tempora et frontem habebit, is alterutrâ ratione cum finiet, magisque, si juvenis erit, per sanguinis profusionem; si senior, per suppurationem. Febris autem quæ subito sine ratione, sine bonis signis finita est, ferè revertitur. Cui fauces sanguine et interdium et noctû replentur sic,

ut neque capitis dolores neque præcordiorum, neque tussis, neque vomitus, neque febricula præcesserit, hujus aut in naribus aut in faucibus ulcus reperietur. Si mulieri inguen et febricula orta est, neque causa apparet, ulcus in vulvâ est. Urina autem crassa, ex quâ quod desidet, album est, significat circâ articulos aut circâ viscera dolorem metumque morbi esse. Eadem viridis, aut viscerum dolorem tumoremque cum aliquo periculo subesse, aut corpus certè integrum non esse, testatur: ac si sanguis aut pus in urinâ est, vel vesica vel renes exulcerati sunt. Si hæc crassa carunculas quasdam exiguas quasi capillos habet, aut si bullat et malè olet, et interdùm quasi arenam, interdùm quasi sanguinem trahit; dolent autem coxæ, quæque inter has superque pubem sunt; et accedunt frequentes ructus, interdùm vomitus biliosus; extremæque partes frigescent, urinæ crebra cupiditas, sed magna difficultas est; et quod indè excretum est, aquæ simile, vel rufum vel pallidum est, paulùm tamen in eo levamenti est; alvus verò cum multo spiritu redditur; utique in renibus vitium est. At si paulatim destillat, vel si sanguis per hanc editur, et in eo quædam cruenta concreta sunt, idque ipsum cum difficultate redditur, et circâ pubem interiores partes dolent, in eadem vesicâ vitium est. Calculosi verò his indicii cognoscuntur. Difficiliter urina redditur paulatimque; interdùm etiam sine voluntate destillat: eadem arenosa est: non nunquam aut sanguis, aut cruentum, aut purulentum aliquid cum eâ excernitur: eamque quidam promptius recti, quidam resupinati, maximèque hi qui grandes calculos habent; quidam etiam inclinati reddunt, colemque extendendo dolorem levant. Gravitatis quoque cujusdam in eâ parte sensus est; atque ea cursu omnique motu augetur. Quidam etiam, quùm torquentur, pedes inter se, subindè mu-

tatis vicibus, implicant. Feminae verò oras naturalium suorum manibus admotis scabere crebrò coguntur: non nunquam, si digitum admoverunt, ubi vesicae cervicem is urget, calculum sentiunt. At qui spumantem sanguinem exscreant, iis in pulmone vitium est. Mulieri gravida sine modo fusa alvus elidere partum potest. Eidem si lac ex mammis profluit, imbecillum est quod intùs gerit: duræ mammae sanum illud esse testantur. Frequens singultus, et præter consuetudinem continuus, jecur inflammatum esse significat. Si tumores super ulcera subito esse desierunt, idque à tergo incidit, vel distensio nervorum, vel rigor timeri potest: ac si à priore parte id evenit, vel lateris acutus dolor, vel insania exspectanda est. Interdum etiam hujusmodi casum, quæ tutissima inter hæc est, profusio alvi sequitur. Si ora venarum, sanguinem solita fundere, subito suppressa sunt, aut aqua inter cutem, aut tabes sequitur. Eadem tabes subit, si in lateris dolore orta suppuratio intrà quadraginta dies purgari non potuit. At si longa tristitia cum longo timore et vigiliâ est, atræ bilis morbus subest. Quibus sæpè ex naribus fluit sanguis, iis aut lienis tumet, aut capitis dolores sunt, quos sequitur, ut quaedam antè oculos tanquam imagines obversentur. At quibus magni lienes sunt, iis gingivæ malæ sunt, et os olet, aut sanguis aliquâ parte prorumpit: quorum si nihil evenit, necesse est in cruribus mala ulcera, et ex his nigrae cicatrices fiant. Quibus causa doloris, neque sensus ejus est, iis mens labat. Si in ventrem sanguis confluit, ibi in pus vertitur. Si à coxis et ab inferioribus partibus dolor in pectus transit, neque ullum signum malum accessit, suppurationsis eo loco periculum est. Quibus sine febre aliquâ ex parte dolor aut prurigo cum rubore aut calore est, ibi aliquid suppurat. Urina quoque, quæ in homine parùm sano liquida est, circa

atures futuram aliquam suppurationem esse denunciat.

Hæc verò, quàm sine febre quoque vel latentium vel futurarum rerum notas habeant, multò certiora sunt, ubi febris accessit; atque etiam aliorum morborum tum signa nascuntur. Ergò protinus insania timenda est, ubi expeditior alicujus, quàm sani fuit, sermo est, subitaque loquacitas orta est, et hæc ipsa solito audacior: aut ubi rarò quis et vehementer spirat, venasque concitatas habet, præcordiis duris et tumentibus. Oculorum quoque frequens motus; et in capitis dolore offusæ oculis tenebræ: vel, nullo dolore substantive, somnus ereptus, continuataque nocte et die vigilia, vel prostratum contra consuetudinem corpus in ventrem, sic ut ipsius alvi dolor id non coegerit; item robusto adhuc corpore, insolitus dentium stridor, insaniæ signa sunt. Si quid etiam abscessit, et antequàm suppurat, manente adhuc in corpore solitâ febre, subsedit, periculum affert primùm furoris, deindè interitûs. Auris quoque dolor acutus cum febre continuâ vehementique, sæpè mentem turbat: et ex eo casu juniores interdùm intrâ septimum diem moriuntur; seniores tardius, quoniam neque æquè magnas febres experiuntur, neque æquè insaniunt: itâ sustinent, dùm is affectus in pus vertatur. Suffusæ quoque sanguine mulieris mammæ furorem venturum esse testantur. Quibus autem longæ febres sunt, iis aut abscessus aliqui, aut articulorum dolores erunt. Quorum faucibus in febre illiditur spiritus, instat iis nervorum distensio. Si angina subitò finita est, in pulmonem id malum transit; idque sæpè intrâ septimum diem occidit. Quod nisi incidat, sequitur, ut aliquâ parte suppuret. Deniquè post alvi longam resolutionem tormina, post hæc intestinorum lævitas oritur. Post nimias destillationes, tabes: post lateris dolorem, vitia pulmonum: post hæc, insania: post magnos fer-

vires corporis, nervorum rigor aut distensio. Ubi caput vulneratum est, delirium : ubi vigilia torsit, nervorum distensio : ubi vehementer venæ suprâ ulcera moventur, sanguinis profluvium erit. Suppuratio verò pluribus modis excitatur : nam si longæ febres sine dolore, sine manifestâ causâ remanent, in aliquam partem id malum incumbit, sed in junioribus tantum : nam in senioribus ex ejusmodi morbo quartana ferè nascitur. Eadem suppuratio fit, si præcordia dura et dolentia ante diem vicesimum hominem non sustulerunt, neque sanguis ex naribus fluxit, maximèque in adolescentibus; utique, si inter principia aut oculorum caligo aut capitis dolores fuerunt: sed tum in inferioribus partibus aliquid abscedit. At si præcordia tumorem mollem habent, neque habere intrâ sexaginta dies desinunt, hæretque per omne id tempus febris, tum in superioribus partibus fit abscessus : ac, si inter ipsa viscera non fit, circâ aures erumpit. Quumque omnis longus tumor ad suppurationem ferè spectet, magis eò tendit is qui in præcordiis, quàm is qui in ventre est; et is qui suprâ umbilicum, quàm is qui infrâ est. Si lassitudinis etiam sensus in febre est, vel in maxillis vel in articulis aliquid abscedit. Interdum quoque urina tenuis et cruda sic diù fertur, ut alia salutaria signa sint, exque eo casu plerumquè infrâ transversum septum, quod *διάφραγμα* Græci vocant, fit abscessus. Dolor autem pulmonis, si neque per sputa, neque per sanguinis detractionem, neque per victus rationem finitus est, vomicas aliquas interdum excitat aut circâ vicesimum diem, aut circâ tricesimum, aut circâ quadragesimum, non nunquam etiam circâ sexagesimum. Numerabimus autem ab eo die quo primùm febricitavit aliquis, aut inhorruit, aut gravitatem ejus partis sensit. Sed hæ vomicæ modò à costarum parte nascuntur : quod suppurat, ab eâ parte

quam afficit, dolorem inflammationemque concitat: ipsum calidius est: et si in partem sanam aliquis decubuit, onerare eam ex pondere aliquo videtur. Omnis etiam suppuratio, quæ nondum oculis patet, sic apprehendi potest; si febris non dimittit, eaque interdium levior est, nocturnum increscit; multus sudor oritur; cupiditas tussendi est, et penè nihil in tussi excreatur; oculi cavi sunt, malæ rubent, venæ sub linguâ inalbescunt, in manibus fiunt adunci ungues; digiti maximèque summi pallent; in pedibus tumores sunt, spiritus difficilius trahitur, cibi fastidium est, pustulæ toto corpore oriuntur. Quod si protinus initio dolor et tussis fuit, et spiritus difficultas; vomica vel antè vel circà vicesimum diem erumpet: si seriùs ista cœperint, necesse est quidem increscant, sed quò minùs citò affecerint, eò tardiùs solventur. Solent etiam in gravi morbo pedes cum digitis unguibusque nigrescere: quod si non est mors consecuta, et reliquum corpus invaluit, pedes tamen decidunt.

SECT. VIII. Sequitur, ut in quoque morbi genere proprias notas explicem, quæ vel spem vel periculum ostendant. Ex vesicâ dolente, si purulenta urina processit, inque eâ læve et album subsedit, metum detrahit. In pulmonis morbo, si sputo ipso levatur dolor, quamvis id purulentum est, tamen si æger facilè spirat, facilè excreat, si morbum ipsum non difficulter fert, potest ei secunda valetudo contingere. Neque inter initia terreri convenit, si protinus sputum mixtum est rufo quodam et sanguine, dummodò statim edatur. Laterum dolores, suppuratione factâ, deindè intrâ quadragesimum diem purgatâ, finiuntur. Si in jecinore vomica est, et ex eâ fertur pus purum et album, salus ei facilis: id enim malum in tunicâ est. Ex suppurationibus verò hæ tolerabiles sunt, quæ in exteriorem partem feruntur, et acuantur. At ex

his quæ intrò procedunt, hæ leviores, quæ contrà se cutem non afficiunt, eamque et sine dolore et ejusdem coloris, cujus reliquæ partes sunt, sinunt esse. Pus quoque, quâcumque parte erumpit, si est læve, album et unius coloris, sine ullo metu est; et, quo effuso, febris protinùs conquievit, desieruntque urgere eibi fastidium et potionis desiderium. Si quandò etiam suppuratio descendit in crura, sputumque ejusdem factum pro rufo purulentum est, periculi minùs est. At in tabe ejus qui salvus futurus est, sputum esse debet album, æquale totum, ejusdemque coloris, sine pituità: eique etiam simile esse oportet, si quid in nares à capite destillat. Longè optimùm est febrem omninò non esse: secundum est tantillam esse, ut neque cibum impediât, neque crebram sitim faciat. Alvus in hâc valetudine ea tuta est, quæ quotidie coacta, eaque convenientia his quæ assumuntur, reddit: corpus id quod minimè tenuè, maximèque lati pectoris atque setosi est, cujusque cartilago exigua et carnosa est. Super tabem si mulieri quoque suppressa menstrua fuerunt, et circà pectus atque scapulas dolor mansit, subitòque sanguis erupit, levare morbus solet: nam et tussis minuitur, et sitis atque febriculæ desinunt: sed iisdem ferè, nisi redit sanguis, vomica erumpit: quæ quò cruentior, eò melior est. Aqua autem inter cutem minimè terribilis est, quæ, nullo antecedente morbo, cœpit: deindè, quæ longo morbo supervenit; utique, si firma viscera sunt, si spiritus facilis, si nullus dolor, si sine calore corpus est, æqualiterque in extremis partibus macrum; si venter mollis, si nulla tussis, nulla sitis; si lingua ne per somnum quidem inarescit; si cibi cupiditas est; si venter medicamentis movetur; si per se excernit mollia et figurata; si extenuatur; si urina et vini mutatione, et epotis aliquibus medicamentis, mutatur; si corpus sine

lassitudine est, et motum facile sustinet : si quidem in quo omnia hæc sunt, is ex toto tutus est : in quo plura ex his sunt, is in bonâ spe est. Articulorum verò vitia, ut podagræ chiragræque, si juvenes tentârunt, neque callum induxerunt, solvi possunt : maximèque torminibus leniuntur, et quocumque modo venter fluit. Item morbus comitialis ante pubertatem ortus, non ægrè finitur; et in quo ab unâ parte corporis, venientis accessionis sensus incipit. Optimum est à manibus pedibusve initium fieri, deindè à lateribus : pessimum inter hæc à capite. Atque in his quoque ea maximè prosunt, quæ per dejectiones excernuntur. Ipsa autem dejectio sine ullâ noxâ est, quæ sine febre est; si celeriter desinit; si, contrectato ventre, nullus motus ejus sentitur; si extremam alvum spiritus sequitur. Ac ne tormina quidem periculosa sunt, si sanguis et strigmenta descendunt, dùm febris cæteræque accessiones hujus morbi absint : adeò ut etiam gravida mulier, non solùm reservari possit, sed etiam partum reservare : prodestque in hoc morbo, si jam ætate aliquis processit. Contrâ intestinorum lævitas faciliùs à teneris ætatibus depellitur : utique, si ferri urina, et ali cibo corpus, incipit. Eadem ætas prodest et in coxæ dolore et humerorum, et in omni resolutione nervorum : ex quibus coxa, si sine torpore est, si leviter friget, quamvis magnos dolores habet, tamen et facile et maturè sanatur : resolutumque membrum, si nihilominus alitur, fieri sanum potest. Oris resolutio etiam alvo citâ finitur : omnisque dejectio lippienti prodest. At varix ortus, vel per ora venarum subita profusio sanguinis, vel tormina, insaniam tollunt. Humerorum dolores, qui ad scapulas vel manus tendunt, vomitu atræ bilis solvuntur : et quisquis dolor deorsùm tendit, sanabilior est. Singultus sternutamento finitur. Longas dejectiones supprimit vomitus.

Mulier sanguinem vomens, profusis menstruis, liberatur. Quæ menstruis non purgatur, si sanguinem ex naribus fudit, omni periculo vacat. Quæ locis laborat, aut difficulter partum edit, sternutamento levatur. Æstiva quartana ferè brevis est. Cui calor et tremor est, saluti delirium est. Lienosis bono tormina sunt. Deniquè, ipsa febris, quod maximè mirum videri potest, sæpè præsidio est. Nam et præcordiorum dolores, si sine inflammatione sunt, finit; et in jecinoris dolore succurrit: et nervorum distensionem rigoremque, si postea cœpit, ex toto tollit; et ex difficultate urinæ morbum tenuioris intestini ortum, si urinam per calorem movet, levat. At dolores capitis, quibus oculorum caligo et rubor cum quâdam frontis prurigine accedunt, sanguinis profusione vel fortuitâ vel etiam petità, submoventur. Si capitis ac frontis dolores ex vento, vel frigore aut æstu sunt, gravedine et sternutamentis finiuntur. Febrem autem ardentem, quam Græci *καυσώδη* vocant, subitus horror exsolvit. Si in febre aures obtusæ sunt, si sanguis è naribus fluxit, aut venter resolutus est, illud malum desinit ex toto. Nihil plus adversus surditatem, quàm biliosa alvus, prodest. Quibus in fistulâ urinæ minuti abscessus, quos *φύματα* Græci vocant, esse cœperunt, iis, ubi pus eâ parte profluxit, sanitas redditur. Ex quibus quùm pleraque per se proveniant, scire licet, inter ea quoque quæ ars adhibet, naturam plurimum posse.

Contrâ, si caput in febre continenti dolet, neque quicquam remittit, malum atque mortiferum est: maximèque id periculum est pueris à septimo anno ad quartum decimum. In pulmonis morbo, si sputum primis diebus non fuit, deindè à septimo die cœpit, et ultrâ septimum mansit, periculosum est: quantòque magis mixtos neque inter se diductos colores habet, tantò de-

terius. Et tamen nihil pejus est quàm sincerum id edi, sive rufum est, sive cruentum, sive album, sive glutinosum, sive pallidum, sive spumans: nigrum tamen pessimum est. In eodem morbo periculosa sunt, tussis, destillatio; etiam, quod aliàs salutare habetur, sternutamentum: periculosissimumque est, si hæc secuta subita dejectio est. Ferè verò quæ in pulmonis, eadem in lateris doloribus et mitiora signa, et asperiora esse consuèrunt. Ex jecinore si pus cruentum exit, mortiferum est. At ex suppurationibus hæc pessimæ sunt, quæ intus tendunt, sic ut exteriorem quoque cutem decolorent: ex his deindè, quæ in exteriorem partem prorumpunt; quæ maximæ, quæque planissimæ sunt. Quod si, ne rupta quidem vomica, vel pure extrinsecus emisso, febris quievit, aut quamvis quieverit, tamen repetit; item si sitis est, si cibi fastidium, si venter liquidus, si pus est lividum et pallidum, si nihil æger exscreat nisi pituitam spumantem, periculum certum est. Atque ex his quidem suppurationibus, quas pulmonem morbi concitârunt, ferè senes moriuntur: ex cæteris, juniores. At in tabe sputum mixtum, purulentum, febris assidua, quæ et cibi tempora eripit, et siti affligit, in corpore tenui periculum subesse testatur. Si quis etiam in eo morbo diutiùs traxit; ubi capilli fluunt, ubi urina quædam araneis similia supersidentia ostendit; atque in sputis odor fœdus est; maximèque ubi post hæc orta dejectio est, protinùs moritur utique si tempus autumnus est, quo ferè, qui cæterâ parte anni traxerunt, resolvuntur. Item pus expuisse in hoc morbo, deindè ex toto spueri desüsse, mortiferum est. Solet etiam in adolescentibus is morbus ex vomica fistulâve oriri: qui non facilè sanescunt, nisi si multa signa bonæ valetudinis subsecuta sunt. Ex reliquis verò minimè facilè sanantur virgines, aut eæ mulieres quibus super tabem menstrua suppressa

sunt. Cui verò sano subitus dolor capitis ortus est, dein somnus oppressit, sic ut stertat, neque expergiscatur, intrà septimum diem pereundum est: magis si, quàm alvus cita non antecesserit, palpebræ dormientis non coeunt, sed album oculorum apparet. Quos tamen ità mors sequitur, si id malum non est febre discussum. Aqua inter cutem, si ex acuto morbo cœpit, ad sanitatem rarò perducitur; utique, si contraria his quæ suprâ posita sunt, subsequuntur. Æquè in ea quoque tussis spem tollit: item, si sanguis sursùm deorsùmve erupit, et aqua medium corpus implevit. Quibusdam etiam in hoc morbo tumores oriuntur, deindè desinunt, deindè rursùs assurgunt: hi quidem tutiores sunt, quàm qui suprâ comprehensi sunt, si attenduntur: sed ferè fiducia secundæ valetudinis opprimuntur. Illud jure aliquis mirabitur, quomodò quædam simul et affligant nostra corpora, et parte aliquâ tueantur: nam sive aqua inter cutem quem implevit, sive in magno abscessu multum puris coiit, simul id omne effudisse æquè mortiferum est, ac si quis sani corporis vulnere factus exsanguis est. Articuli verò qui sic dolent; ut super eos ex callo quædam tubercula innata sint, nunquàm liberantur: quæque eorum vitia, vel in senectute cœperunt, vel in senectutem ab adolescentiâ pervenerunt, ut aliquandò leniri possunt, sic nunquàm ex toto finiuntur.

Morbus quoque comitialis post annum quintum et vicesimum ortus ægrè curatur: multòque ægrius is qui post quadragesimum annum cœpit; adeò ut in eâ ætate aliquid in naturâ spei, vix quidquam in medicinâ sit. In eodem morbo, si simul totum corpus afficitur, neque antè in partibus aliquis venientis mali sensus est, sed homo ex improviso concidit, cujuscumque is ætatis est, vix sanescit: si verò aut mens læsa est, aut nervorum facta resolutio, medicinæ locus non est. Dejectio-

nibus quoque si febris accessit; si inflammatio jecinoris, aut præcordiorum aut ventris; si immodica sitis; si longius tempus; si alvus varia, si cum dolore est; etiam mortis periculum subest: maximèque, si inter hæc tormina vetera esse cœperunt: isque morbus maximè pueros absorbit usquè ad annum decimum: cæteræ ætates faciliùs sustinent. Mulier quoque gravida ejusmodi casu rapi potest; atque, etiam si ipsa convaluit, partum tamen perdit. Quin etiam tormina ab atrâ bile orsa mortifera sunt: aut si sub his, extenuato jam corpore, subito nigra alvus profluxit.

At intestinorum lævitas periculosior est, si frequens dejectio est, si venter omnibus horis et cum sono et sine hoc profluit, si similiter noctù et interdiù, si quod excernitur, aut crudum est aut nigrum, et præter id, etiam læve et mali odoris; si sitis urget, si post potionem urina non redditur (quod evenit, quia tunc liquor omnis non in vesicam, sed in intestina descendit); si os exulceratur, si rubet facies et quasi maculis quibusdam colorum omnium distinguitur; si venter est quasi fermentatus, pinguis atque rugosus; si et cibi cupiditas non est: inter quæ quò evidens mors sit, multò evidentior est, si jam longinquum quoque id vitium est: maximè etiam, si in corpore senili est. Si verò in tenuiore intestino morbus est, vomitus, singultus, nervorum distensio, delirium, mala sunt. At in morbo arquato durum fieri jecur, perniciosissimum est. Quos lienis malè habet, si tormina prehenderunt, deindè conversa sunt vel in aquam inter cutem, vel in intestinorum lævitatem; vix ulla medicina periculo subtrahit. Morbus intestini tenuioris, nisi febre resolutus est, intrâ septimum diem occidit. Mulier ex partu, si cum febre vehementibus et assiduis capitis doloribus premitur, in periculo mortis est. Si dolor atque inflammatio est in his

partibus, quibus viscera continentur, frequenter spirare signum malum est. Si sine causâ longus dolor capitis est, et in cervices ac scapulas transit, rursûsque in caput revertitur, aut à capite ad cervices scapulasque pervenit, perniciosus est: nisi vomitam aliquam excitavit, sic ut pus extussiat; aut nisi sanguis ex aliquâ parte prorupit; aut nisi in capite multa prurigo, totove corpore pustulæ ortæ sunt. Æquè magnum malum est, ubi torpor atque prurigo pervagantur, modò per totum caput, modò in parte; aut sensus alicujus ibi quasi frigoris est; eaque ad summam quoque linguam perveniunt. Et, quùm in iisdem ex abscessibus auxilium sit, eò difficilior sanitas est, quò minùs sæpè sub his malis illi subsequuntur. In coxæ verò doloribus, si vehemens torpor est, frigescitque crus et coxa, alvusque nisi coacta non reddit, idque quod excernitur, mucosum est, jamque ætas ejus hominis quadragesimum annum excessit, is morbus erit longissimus minimùmque annuus; neque finiri poterit nisi aut vere aut autumnò. Difficilis æquè curatio est in eâdem ætate, ubi humerorum dolor vel ad manus pervenit, vel ad scapulas tendit, torporemque et dolorem creat, neque bilis vomitu levatur. Quâcunque verò parte corporis membrum aliquod resolutum est, si neque movetur et emacrescit, in pristinum habitum non revertitur; eòque minùs, quò vetustius id vitium est, et quò magis in corpore senili est: omnique resolutioni nervorum ad medicinam non idonea tempora sunt hiems et autumnus: aliquid sperari potest vere et ætate: isque morbus mediocris vix sanatur, vehemens sanari non potest. Omnis etiam dolor minùs medicinæ patet, qui sursùm procedit. Mulieri gravidæ si subito mammæ emacruerunt, abortûs periculum est. Quæ neque peperit, neque gravis est, si lac habet, à mens-truis defecta est. Quartana, autumnalis ferè longa est

maximèque quæ cœpit hieme appropinquante. Si sanguis profluxit, deindè secuta est dementia cum distensione nervorum, periculum mortis est: itemque, si medicamenti purgatum et adhuc inanem nervorum distensio oppressit; aut si in magno dolore extremæ partes frigent. Neque is ad vitam redit, qui ex suspensio, spumante ore, detractus est. Alvus nigra, sanguini atro similis, repentina, sive cum febrè sive etiam sine hâc est, perniciosa est.

SECT. IX. Cognitis indiciis quæ nos vel spe consolentur, vel metu terreant, ad curationes morborum transeundum est. Ex his quædam communes sunt, quædam propriæ. Communes, quæ pluribus morbis opitulantur; propriæ, quæ singulis. Antè de communibus dicam: ex quibus tamen quædam non ægros solùm, sed sanos quoque sustinent, quædam in adversâ tantùm valetudine adhibentur. Omne verò auxilium corporis, aut demit aliquam materiam, aut adjicit; aut evocat, aut reprimat; aut refrigerat, aut calefacit; simulque aut durat, aut mollit: quædam non uno modo tantùm, sed etiam duobus inter se non contrariis coadjuvant. Demitur materia sanguinis detractio, cucurbitulâ, dejectione, vomitu, frictione, gestatione, omnique exercitatione corporis, abstinentiâ, sudore: de quibus protinùs dicam.

SECT. X. Sanguinem, incisâ venâ, mitti novum non est: sed nullum penè morbum esse, in quo non mittatur, novum est. Item mitti junioribus et feminis uterum non gerentibus, vetus est: in pueris verò idem experiri, et in senioribus, et in gravidis quoque mulieribus, vetus non est. Si quidem antiqui primam ultimamque ætatem sustinere non posse hoc auxiliî genus judicabant; persuaserantque sibi mulierem gravidam, quæ itâ curata esset, abortum esse facturam. Postea verò usus ostendit nihil ex his esse perpetuum, aliasque potiores observa-

tiones adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim, non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sint. Ergò, si juvenis imbecillus est, aut si mulier quæ gravida non est, parùm valet, malè sanguis mittitur: emoritur enim vis, si quæ his supererat, hoc modo erepta. At firmus puer, et robustus senex, et gravida mulier valens, tulò sic curantur. Maximè tamen in his medicus imperitus falli potest, quia ferè minùs roboris illis ætatibus subest: mulierique prægnanti, post curationem quoque, viribus opus est, non tantùm ad se, sed etiam ad partum sustinendum. Non quicquid aut intentionem animi aut prudentiam exigit, protinùs ejiciendum est; quùm præcipua in hoc ars sit, quæ non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, et ex eo colligat, possit necne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in unâ muliere duo corpora simul sustineat. Interest etiam inter valens corpus et obesum, inter tenue et infirmum: tenuioribus magis sanguis, plenioribus magis caro abundat. Faciliùs itaque illi detractionem ejus modi sustinent; celeriusque eâ, qui nimium est pinguis, affligitur: ideòque vis corporis meliùs ex venis quàm ex ipsâ specie æstimatur. Neque solùm hæc consideranda sunt, sed etiam morbi genus quod sit: utrùm superans an deficiens materia læserit; corruptum corpus sit, an integrum. Nam si materia vel deest, vel integra est, illud alienum est: at si vel copiâ sui malè habet, vel corrupta est, nullo modo meliùs succurritur. Ergò vehemens febris, ubi rubet corpus, plenæque venæ tumens, sanguinis detractionem requirit: item viscerum morbi, nervorumque resolutio, et rigor, et distensio; quicquid denique fauces difficultate spiritus strangulat, quidquid subito supprimit vocem, quisquis intolerabilis dolor est, et quâcumque de causâ ruptum aliquid intus

atque collisum est : item malus corporis habitus, omnesque acuti morbi qui modò, ut suprâ dixi, non infirmitate, sed onere nocent. Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur : sed si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit qui laborat, nisi temerariâ quoque viâ fuerit adjutus, in hoc statu boni medici est ostendere, quàm nulla spes sine sanguinis detractioe sit; faterique, quantus in hâc ipsâ re metus sit : et tùm demùm, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejus modi re non oportet : satius est enim anceps auxilium experiri, quàm nullum : idque maximè fieri debet, ubi nervi resoluti sunt; ubi subito aliquis obmutuit; ubi anginâ strangulatur; ubi prioris febris accessio penè confecit, paremque subsequi verisimile est, neque eam videntur sustinere ægri vires posse. Quùm sit autem minimè crudo sanguis mittendus, tamen ne id quidem perpetuum est : neque enim semper concoctionem res exspectat. Ergò si ex superiore parte aliquis decidit, si contusus est, si ex aliquo subito casu sanguinem vomit, quamvis paulò antè sumpsit cibum, tamen protinùs ei demenda materia est, ne, si ea subsederit, corpus affligat : idemque etiam in aliis casibus repentinis qui strangulabunt, dictum erit. At si morbi ratio patiatur, tùm demùm, nullâ cruditatis suspicione remanente, id fiet : ideòque ei rei videtur aptissimus adversæ valetudinis dies secundus, aut tertius. Sed ut aliquandò etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquàm utile post diem quartum est, quùm jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrumpit; ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum. Quod si vehemens febris urget, in ipso impetu ejus sanguinem mittere, hominem jugulare est : exspectanda ergò remissio est : si non decrescit, sed crescere desiit; si neque

remissio speratur, tunc quoque, quamvis pejor, sola tamen occasio non omittenda est. Ferè etiam ista medicina, ubi necessaria est, in biduum dividenda est: satius est enim, primùm levare ægrum, deindè perpur-gare, quàm simul omni vi effusâ fortassè præcipitare. Quod si in pure quoque aquâque quæ inter cutem est, ita respondet, quantò magis necesse est in sanguine respondeat! Mitti verò is debet, si totius corporis causâ fit, ex brachio; si partis alicujus, ex eâ ipsâ parte, aut certè quàm proximâ, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxtâ talos. Neque ignoro quosdam dicere, quàm longissimè sanguinem indè ubi lædit, esse mittendum; sic enim averti materiæ cursum; at illo modo in id ipsum quod gravatur, evocari. Sed id ipsum falsum est: proximum enim locum primò exhaurit; ex ulterioribus autem eatenùs sanguis sequitur, quatenùs emittitur: ubi is suppressus est, quia non trahitur, ne venit quidem. Videtur tamen usus ipse docuisse, si caput fractum est, ex brachio potius sanguinem mittendum esse: si quod in humero vitium est, ex altero brachio: credo quia, si quid parùm cesserit, oportuniore hæ partes injuriæ sunt, quæ jam malè habent. Avertitur quoque interdùm sanguis, ubi aliâ parte prorumpens, aliâ emittitur. Desinit enim fluere quâ nolumus, indè objectis quæ prohibeant, alio dato itinere. Mittere autem sanguinem quùm sit expeditissimum usum habenti, tamen ignaro difficillimum est: juncta enim est vena arteriis, his nervi. Itâ, si nervum scalpellus attingit, sequitur nervorum distensio, eaque hominem crudeliter consumit. At arteria incisa neque coit, neque sanescit: interdùm etiam ut sanguis vehementer erumpat, efficit. Ipsius quoque venæ, si fortè præcisa est, capita comprimuntur, neque sanguinem emittunt. At si timidè scalpellus demittitur, summam

cute[m] lacerat, neque venam incidit: nonnunquam etiam ea latet, neque facile reperitur. Ita multæ res id difficile inscio faciunt, quod perito facillimum est. Incidenda ad medium vena est. Ex quâ quum sanguis erumpit, colorem ejus habitumque oportet attendere. Nam si is crassus et niger est, vitiosus est, ideòque utiliter effunditur: si rubet et pellucet, integer est; eaque missio sanguinis adeò non prodest, ut etiam noceat: protinusque is supprimendus est. Sed id evenire non potest sub eo medico, qui scit ex quali corpore sanguis mittendus sit. Illud magis fieri solet, ut æquè niger assidue ac primo die profluat: quod quamvis ita est, tamen si jam satis fluxit, supprimendus est: semperque antè finis faciendus est, quàm anima deficiat: deligandumque brachium superimposito expresso ex aquâ frigidâ penicillo; et postero die, adverso medio digito vena fricanda, ut recens coitus ejus resolvatur, iterumque sanguinem fundat. Sive autem primo sive secundo die sanguis, qui crassus et niger initio fluxerat, et rubere pellucere cœpit, satis materiæ detractum est, atque quod superest, sincerum est: ideòque protinus brachium deligandum habendumque ita est, donec valens cicatricula sit; quæ celerrimè in venâ confirmatur.

SECT. XI. Cucurbitularum verò duo genera sunt, æneum et corneum. Ænea alterâ parte patet, alterâ clausa est: cornea alterâ parte æquè patet, alterâ foramen habet exiguum. In æneam linamentum ardens conjicitur, ac sic os ejus corpori aptatur imprimiturque; donec inhæreat. Cornea per se corpori imponitur; deindè, ubi ab eâ parte quâ exiguum foramen est, ore spiritus adductus est, superque cerâ cavum id clausum est, æque inhærescit. Utraque non ex his tantum materiæ generibus, sed etiam ex quolibet alio rectè fit: ac si cætera defecerunt, calculus quoque, aut pultarius oris com-

pressioris, ei rei commodè aptatur. Ubi inhæsit, si concisa antè scalpello cutis est, sanguinem extrahit; si integra est, spiritum. Ergò ubi materia quæ intus est, lædit, illo modo; ubi inflatio, hoc imponi solet. Usus autem cucurbitulæ præcipuus est, ubi non in toto corpore, sed in parte aliquâ vitium est, quam exhauriri ad confirmandam valetudinem satis est. Idque ipsum testimonium est, etiam scalpello sanguinem, ubi membro succurritur, ab eâ potissimum parte quæ jam læsa est, esse mittendum; quod nemo cucurbitulam diversæ parti imponit, nisi quum profusionem sanguinis eò avertit; sed ei ipsi quæ dolet, quæque liberanda est. Opus etiam esse cucurbitulâ potest in morbis longis, quamvis et iis jam spatium aliquod accessit, sive corruptâ materiâ, sive spiritu malè habente. In acutis quoque quibusdam, si et levare corpus debet, et ex venâ sanguinem mitti vires non patiuntur: idque auxilium ut minùs vehemens, ita magis tutum; neque unquam periculosum est: etiam si in medio febris impetu, etiam si in cruditate adhibetur. Ideòque ubi sanguinem mitti opus est, si, incisâ venâ, præceps periculum est, aut si in parte corporis etiam vitium est, huc potius confugiendum est: cum eo tamen ut sciamus hîc ut nullum periculum, ita levius præsidium esse; nec posse vehementi malo nisi æquè vehemens auxilium succurrere.

SECT. XII. 1. Dejectionem autem antiqui variis medicamentis crebrâque alvi ductione, in omnibus ferè morbis, moliebantur: dabantque aut nigrum veratrum, aut filiculam, aut squamam æris quam *λεπίδα χαλκοῦ* Græci vocant, aut lactuæ marinæ lac, cujus gutta pani adjecta abundè purgat; aut lac vel asininum vel bubulum vel caprinum, eique salis paulùm adjiciebant, decoquebantque id, et sublatis his quæ coierant, quod quasi serum supererat, bibere cogebant. Sed medicamenta stoma-

chum ferè lædunt : Alvus si vehementiùs fluit aut sæpiùs ducitur, hominem infirmat. Ergò nunquàm in adversà valetudine medicamentum ejus rei causà rectè datur, nisi ubi is morbus sine febre est : ut, quùm veratrum nigrum aut atrà bile vexatis aut cum tristitià insanientibus, aut iis quorum nervi parte aliquà resoluti sunt, datur. At, ubi febres sunt, satius est ejus rei causà cibos potionesque assumere, qui simul et alant, et ventrem molliant : suntque valetudinis genera, quibus ex lacte purgatio convenit.

2. Plerumque verò alvus lotionibus ducenda est : quod ab Asclepiade quoque sic vituperatum, ut tamen servatum sit, video plerùmque seculo nostro præteriri. Est autem ea moderatio, quam is secutus videtur, aptissima, ut neque sæpè ea medicina tentetur, et tamen semel vel summum bis non omittatur, si caput grave est, si oculi caligant, si morbus majoris intestini est quod Græci *κῶλον* nominant, si in imo ventre aut in coxà dolores sunt; si in stomachum quædam biliosa concurrent, vel etiam pituita eò se humorve aliquis aquæ similis confert; si spiritus difficiliùs redditur; si nihil per se venter excernit, utique si juxtà quoque stercus est, et intus remanet, aut si stercoris odorem, nihil dejiciens, æger ex spiritu suo sentit; aut si corruptum est quod excernitur; aut si prima inedia febrem non sustulit : aut si sanguinem mitti, quùm opus sit, vires non patiuntur, tempusve ejus rei præteriit; aut si multùm ante morbum aliquis potavit; aut si is qui sæpè, vel sponte vel casu, purgatus est, subito habet alvum suppressam. Servanda verò illa sunt, ne ante diem tertium ducatur, ne ullà cruditate substantive; ne in corpore infirmo, diùque in adversà valetudine exhausto; neve in eo cui satis alvus reddit quotidie, quive eam liquidam habeat; ne in ipso accessionis impetu, quia, quod tum

infusum est, alvo continetur, regestumque in caput, multò gravius periculum efficit. Pridiè verò abstinere debet æger, ut aptus tali curationi sit: eodem die antè aliquot horas aquam calidam bibere, ut superiores ejus partes madescant: tùm injicienda in alvum est, si leni medicinâ contenti sumus, pura aqua; si paulò valentiori, mulsâ; si leni, ex aquâ in quâ fœnum græcum, vel ptisana, vel malva decocta sit: si reprimendi causâ, ex verbenis. Acris autem est, marinâ aquâ, vel alia sale adjecto; at utraque decocta commodior est: acrior fit, adjecto vel oleo vel nitro vel melle quoque. Si acrior est, eò plus extrahit, sed minùs facile sustinetur. Id quod infunditur, neque frigidum esse oportet neque calidum, ne alterutro modo lædat. Quùm infusum est, quantum fieri potest, continere se in lectulo debet æger, nec primâ cupiditati dejectionis cedere: ubi necesse est, tùm demùm, desiderare. Ferèque eo modo dempta materia, superioribus partibus levatis, morbum ipsum mollit. Quùm verò, quoties res coëgit, desidendo aliquis se exhausit, paulisper debet conquiescere; et ne vires deficiant, utique eo die cibum assumere: qui plenior an exiguus sit dandus, ex ratione ejus accessioni squæ exspectabitur, aut in metu non erit, æstimari oportebit.

SECT. XIII. At vomitus, ut in secundâ quoque valetudine sæpè necessarius biliosis est, sic etiam in his morbis quos bilis concitavit. Ergò omnibus qui antè febres horrore et tremore vexantur, omnibus qui cholera laborant, omnibus etiam cum quâdam hilaritate insanientibus, et comitiali quoque morbo oppressis, necessarius est. Sed si acutus morbus est sicut in cholera, si febris est, inter horrores asperioribus medicamentis opus non est, sicut in dejectionibus quoque suprâ dictum est: satisque est ea vomitùs causâ sumi, quæ sanis quoque

secunda esse proposui. At ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, ut insania, veratro quoque albo utendum est. Id neque hieme neque æstate rectè datur; optimè vere, tolerabiliter autumnò. Quisquis daturus erit, id agere antè debet, ut accepturi corpus humidius sit. Illud sciire oportet, omne ejusmodi medicamentum, quod potui datur, non semper ægris pròdesse, sanis nocere.

SECT. XIV. De frictione verò et gestatione adeò multa Asclepiades, tanquàm inventor ejus, posuit in eo volumine quod *communium auxiliorum* inscripsit, ut, quùm trium tantùm faceret mentionem, hujus et vini et gestationis, tamen maximam partem in hoc consumpserit. Oportet autem neque recentiores viros in his fraudare, quæ vel repererunt vel rectè secuti sunt; et tamen ea quæ apud antiquiores aliquos posita sunt, auctoribus suis reddere. Neque dubitari potest, quin latiùs quidem et dilucidius, ubi et quomodò frictione utendum esset, Asclepiades præceperit; nihil tamen reperit, quod non à vetustissimo auctore Hippocrate paucis verbis comprehensum sit: qui dixit, « Frictione, si vehemens sit, durari corpus; si lenis, molliri; si multa, minui: si modica, impleti. » Sequitur ergò, ut tùm utendum sit, quùm aut adstringendum corpus sit quod hebes est; aut molliendum quod induruit; aut digerendum in eo id quod copià nocet; aut alendum id quod tenue et infirmum est. Quas tamen species si quis curiosius æstimet, quod jam ad medicum non pertinet, facile intelliget omnes ex unâ causâ pendere, quæ demit. Nam et adstringitur aliquid, eo dempto quod interpositum, ut id laxaretur effecerat; et mollitur, eo detracto quod duritiem creabat; et impletur non ipsâ frictione, sed cibo qui postea usquè ad cutem digestionem quãdam relaxatam penetrat. Diversarum verò rerum in modo causa est. Inter unc-

tionem autem et frictionem multum interest. Ungi enim leniterque pertractari corpus, etiam in acutis et recentibus morbis oportet; in remissione tamen et ante cibum. Longa vero frictione uti, neque in acutis morbis, neque in increscentibus convenit, præterquam quum phreneticis somnus eam quaeritur. Amat autem hoc auxilium valetudo longa, et jam à primo impetu inclinata. Neque ignoro quosdam dicere, omnem auxilium necessarium esse increscentibus morbis, non quum jam per se finiuntur. Quod non ita se habet. Potest enim morbus, etiam qui per se finem habiturus est, citius tamen adhibito auxilio tolli. Quod duabus de causis necessarium est: et ut quamprimum bona valetudo contingat; et ne morbus qui remanet, iterum, quamvis levi de causa, exasperetur. Potest enim morbus minus gravis esse quam fuerit, neque ideò tamen solvi; sed reliquiis quibusdam inherere, quas admotum aliquod auxilium discutit. Sed ut, levata quoque adversa valetudine, recte frictio adhibetur; sic nunquam adhibenda est, febre increscente: verum, si fieri poterit, quum ex toto corpus eam vacabit; sin minus certe quum ea remiserit. Eadem autem modò in totis corporibus esse debet, ut quum infirmus aliquis implendus est; modò in partibus, aut quia ipsa ejus membri imbecillitas id requirit, aut quia alterius. Nam et capitis longos dolores ipsius frictio levat, non in impetu tamen doloris; et membrum aliquod resolutum ipsius frictione confirmatur. Longè tamen sæpius aliud perfricandum est, quum aliud delet: maximèque quum à summis aut à mediis partibus corporis evocare materiam volumus; ideòque extremas partes perfricamus. Neque audiendi sunt qui numero finiunt, quoties aliquis perfricandus sit: id enim ex viribus hominis colligendum est; ut, si quis perinfirmus est, potest satis esse quinquagies; si robus-

tior, potest ducenties esse faciendum: inter utrumque deinde, prout vires sunt. Quò fit ut etiam minùs sæpè in muliere quàm in viro, minùs sæpè in puero vel sene quàm in juvene manus dimovendæ sint. Deniquè si certa membra perfricantur, multâ valentique frictione opus est: nam neque totum corpus infirmari citò per partem potest, et opus est quamplurimùm materiæ digeri, sive id ipsum membrum, sive per id aliud levamus. At ubi totius corporis imbecillitas hanc curationem per totum id exigit, brevior esse debet et lenior; ut tantummodò summam cutem emolliat, quò faciliùs capax ex recenti cibo novæ materiæ fiat. In malis jam ægrum esse testatur, ubi exterior pars corporis friget, interior cum siti calet, ut suprâ posui. Sed tunc quoque unicum in frictione praesidium est: quæ, si calorem in cutem evocavit, potest alicui medicinæ locum facere.

SECT. XV. Gestatio quoque longis et jam inclinatis morbis aptissima est: utilisque est et his corporibus quæ jam ex toto febre carent, sed adhuc exerceri per se non possunt; et his quibus lentæ morborum reliquiæ remanent, neque aliter eliduntur. Asclepiades etiam, in recenti vehementique febre præcipuèque ardente, ad discutendam eam, gestatione dixit utendum esse. Sed id periculose fit; meliùsque quiete ejusmodi impetus sustinetur. Si quis tamen experiri volet, sic experiatur, si lingua non erit aspera; si nullus tumor, nulla durities, nullus dolor visceribus aut capiti aut præcordiis suberit. Et ex toto, nunquam gestari corpus dolens debet, sive id in toto, sive in parte est; nisi tamen solis nervis dolentibus: neque unquam crescente febre, sed in remissione ejus. Genera autem gestationis plura sunt: quæ adhibenda sunt et pro viribus ejusque, et pro opibus; ne aut imbecillum hominem nimis digerant, aut humili desint. Gestationum lenissima est navi, vel in portu, vel

in flumine; vehementior in alto mari nave, vel lecticâ etiamnùm acrior vehiculo: atque hæc ipsa et intendi et leniri possunt. Si nihil horum est, suspendi lectus debet et moveri: si ne id quidem est, at certè uni pedi lecti fulcimentum subjiciendum est, atque ità lectus hùc et illùc manu impellendus. Et levia quidem genera exercitationis infirmissimis conveniunt; valentior verò his qui jàm pluribus diebus febre liberati sunt, aut his qui gravium morborum initia sic sentiunt, ut adhùc febre vacent, quod et in tabe et in stomachi vitiis, et quùm aqua cutem subiit, et interdùm in morbo regio fit: aut ubi quidam morbi, qualis comitialis, qualis, insania est, sine febre quamvis diù manent. In quibus affectibus ea quoque genera exercitationum necessaria sunt, quæ comprehendimus eo loco, quo, quemadmodùm sani, neque firmi, homines se gerent, præcepimus.

SECT. XVI. Abstinentiæ verò duo genera sunt: alterum ubi nihil assumit æger, alterum ubi non nisi quod oportet. Initia morborum primùm famem sitimque desiderant; ipsi deindè morbi moderationem, ut neque aliud quàm expedit, neque ejus ipsius nimium sumatur: neque enim convenit juxtà inediam protinùs satietatem esse. Quod si sanis quoque corporibus inutile est, ubi aliqua necessitas famem fecit; quantò inutilius est in corpore etiam ægro? Neque ulla res magis adjuvat laborantem, quàm tempestiva abstinentia. Intemperantes homines apud nos sibi cibi tempora, modum curantibus dant: rursùs alii, tempora medicis pro dono reïmittunt, sibi ipsis modum vindicant. Liberaliter agere se credunt, qui cætera illorum arbitrio relinquunt, in genere cibi liberi sunt: quasi quaeratur quid medico liceat, non quid ægro salutare sit, cui vehementer nocet, quoties in ejus quod assumitur, vel tempore, vel modo, vel genere peccatur.

SECT. XVII. Sudor etiam duobus modis elicitur, aut sicco calore, aut balneo. Siccus calor est et arenæ calidæ, et laconici, et clibani, et quarumdam naturalium sudationum, ubi è terrâ profusus calidus vapor ædificio includitur, sicut super Baias in myrtetis habemus. Præter hæc sole quoque et exercitatione is movetur: utiliaque hæc genera sunt, quoties humor intus nocet, isque digerendus est: ac nervorum quoque quædam vitia sic optimè curantur. Sed cætera infirmis possunt convenire: solet exercitatio tantum robustioribus; qui tamen sine febre vel initio morbi, vel etiam non gravibus morbis tenentur. Cavendum autem est, ne quid horum, vel in febre, vel in cruditate tentetur. At balnei duplex usus est: nam modò, discussis febribus, initium cibi plenioris vini que firmiter valetudini facit; modò febrem ipsam tollit: ferèque adhibetur, ubi summam cutem relaxari, evocari que corruptum humorem, et habitum corporis mutari, expedit. Antiqui timidiùs eo utebantur, Asclepiades audaciùs. Neque terrere autem ea res, si tempestiva est, debet; at antè tempus nocet. Quisquis febre liberatus est, simul atque ea uno die non accessit, eo qui proximus est, post tempus accessionis tutò lavari potest. At si circuitum habere ea febris solita est, sic ut tertio quartove die revertatur, quodocunquè non accessit, balneum tutum est. Manentibus verò adhuc febribus, si hæc sunt lentæ, lienesque jamdiù malè habent, rectè medicina ista tentatur; cum eo tamen, ne præcordia dura sint, neve ea tumeant, neve lingua aspera sit, aut in medio corpore, aut capite dolor ullus sit, neve tum febris increseat. At in his quidem febribus quæ certum circuitum habent, duo balnei tempora sunt; alterum antè horrorem, alterum febre finitâ: in his verò qui lentis febriculis diù detinentur, quum aut ex toto recessit accessio; aut si id non solet, certè lenita est; jamque corpus tam integrum est, quàm

maximè esse in eo genere valetudinis solet. Imbecillus homo iturus in balneum vitare debet, ne antè frigus aliquod experiatur. Ubi in balneum venit, paulisper residere experiri que, nùm tempora adstringantur, et an sudor aliquis oriatur: illud si incidit, hoc non secutum est, inutile eo die balneum est: et perungendus est is leniter, et referendus, vitandumque omni modo frigus, et abstinentiã utendum. At si temporibus integris, primum ibi, deindè alibi sudor incipit, fovendum os aquã calidã; tùm in solio desidendum est: atque ibi quoque videndum, nùm sub primo contactu aquæ calidæ summa cutis inhorrescat, quod vix tamen fieri potest, si priora rectè accesserunt: certum autem id signum inutilis balnei est. Ante verò quàm in aquam calidam se demittat, an postea aliquis perungi debeat, ex ratione valetudinis suæ cognoscat. Ferè tamen, nisi ubi nominatim, ut postea fiat, id præcipietur, moto sudore, leniter corpus perungendum; deindè in aquam calidam demittendum est. Atque hinc quoque habenda virium ratio est; neque committendum, ut per æstum anima deficiat; sed maturiùs is auferendus est, curiosèque vestimentis involvendus; ut neque ad eum frigus adspiret; et ibi quoque, antequàm aliquid assumat, insudet. Fomenta quoque calida sunt milium, sal, arena: quodlibet eorum calefactum, et in linteum coniectum: si minore vi opus est, etiam solum linteum; at si majore, extincti titiones involutique panniculis, et sic circumdati. Quin etiam calido oleo replentur utriculi, et in vasa fictilia (quas à similitudine lenticulas vocant) aqua conjicitur; et sal sicco linteo excipitur, demittiturque in aquam benè calidam, tùm super id membrum quod fovendum est, collocatur: juxtãque ignem ferramenta duo sunt, capitibus paulò latioribus: alterum ex his demittitur in eum salem, et aqua super leviter adspergitur: ubi frigere cœpit, ad ignem refer-

tur : idem et in altero fit, deinde in vicem in utroque : inter quæ descendit salsus et calidus succus, qui contractis aliquo morbo nervis opitulatur. His omnibus commune est, digerere id quod vel præcordia onerat, vel fauces strangulat : vel in aliquo membro nocet. Quando autem quoque utendum sit, in ipsis morborum generibus dicitur.

SECT. XVIII. Quum de his dictum sit quæ detrahendo juvant, ad ea veniendum est quæ nos alunt, id est, cibum et potionem. Hæc autem non omnium tantum morborum, sed etiam secundæ valetudinis communia præsidia sunt : pertinetque ad rem omnium proprietates nosse ; primum ut sani sciant quo modo his utantur ; deinde ut exsequentibus nobis morborum curationes, liceat species rerum quæ assidue necessariae erunt, subijcere : neque necesse sit subinde singulas eas nominare. Scire igitur oportet omnia legumina, quæque ex frumentis panificia sunt, generis valentissimi esse. Id valentissimum voco, in quo plurimum alimenti est : item omne animal quadrupes domi natum, omnem grandem feram, quales sunt capra, cervus, aper, onager, omnem grandem avem, quales sunt anser et pavo et grus ; omnes belluas marinas, ex quibus cetus est, quæque his pares sunt : item mel et caseum. Quò minus mirum est opus pistorium valentissimum esse, quod ex frumento, adipe, melle, caseo constat. In mediâ verò materiâ numerari ex oleribus debere ea quorum radices vel bulbos assumimus ; ex quadrupedibus leporem ; aves omnes à minimis ad phœnicopterum ; item pisces omnes qui salem non patiuntur, solidive saliuntur. Imbecillissimam verò materiam esse omnem caulem oleris et quicquid in caule nascitur, qualis est cucurbita et cucumis et capparîs : omnia poma, oleas, cochleas, itemque conchyliâ. Sed quamvis hæc ita discreta sunt, tamen etiam quæ sub

eâdem specie sunt, magna discrimina recipiunt; aliaque res aliâ vel valentior est vel infirmior: siquidem plûs alimenti est in carne quàm in ullo alio, firmitus est triticum quàm milium: id ipsum quàm hordeum: et ex tritico firmissima siligo, deindè similia, deindè cui nihil ademptum est, quod *ἀυτέπυρον* Græci vocant: infirmior est ex polline: infirmissimus cibarius panis. Ex leguminibus verò valentior faba vel lenticula, quàm pisum. Ex oleribus valentior rapa napique et omnes bulbi, in quibus cepam quoque et allium numero, quàm pastinaca vel quæ specialiter radícula appellatur. Item firmior brassica, et beta, et porrum, quàm lactuca vel cucurbita vel asparagus. At ex fructibus surculorum valentiores uvæ, ficus, nuces, palmulæ, quàm quæ poma propriè nominantur: atque ex his ipsis firmiora quæ succosa, quàm quæ fragilia sunt. Item ex his avibus quæ in mediâ specie sunt, valentior ea quæ pedibus, quàm quæ volatu magis nititur: et ex his quæ volatu fidunt, firmiores sunt quæ grandiores aves, quàm quæ minutæ, ut ficedula et turdus. Atque eæ quoque quæ in aquâ degunt, leviozem cibum prestant, quàm quæ natandi scientiam non habent. Inter domesticas verò quadrupedes, levis-sima suilla est; gravissima bubula. Itemque ex feris, quò majus quodque animal, eò robustior ex eo cibus est. Piscium quoque eorum qui ex mediâ materiâ sunt, quibusque maximè utimur, tamen gravissimi sunt, ex quibus salsamenta quoque fieri possunt, qualis lacertus est; deindè hi qui, quamvis teneriores, tamen duri sunt, ut aurata, corvus, scarus, oculata; tum plani: post quos etiam leviores sunt lupi mullique; et post hos omnes saxatiles. Neque verò in generibus rerum tantummodò discrimen est, sed etiam in ipsis: quod et ætate fit, et membro, et solo, et cælo, et habitu.

Nam quadrupes animal omne, si lactens est, minùs

alimenti præstat; itemque quò tenerior pullus cohortalis est: in piscibus quoque media ætas, quæque nondum summam magnitudinem implevit. Deindè ex eodem sue, ungu læ, rostrum, aures, cerebellum; ex agno hædove cum petiolis totum caput aliquantò quàm cætera membra, leviora sunt; adeò ut in mediâ materiâ poni possint. Ex avibus colla alæve rectè infirmis annumerantur. Quod ad solum verò pertinet, frumentum quoque valentius est collinum quàm campestre: levior piscis inter saxa editus quàm in arenâ; levior in arenâ quàm in limo. Quo fit, ut ex stagno, vel lacu, vel flumine, eadem genera graviora sint: leviorque qui in alto quàm qui in vado vixit. Omne etiam ferum animal domestico levius; et quodcumque humido cælo, quàm quod sicco natum est. Deindè eadem omnia pingua quàm macra, recentia quàm salsa, nova quàm vetusta, plus alimenti habent. Tùm res eadem magis alit jurulenta, quàm assa, magis assa quàm frixa. Ovum durum valentissimæ materiæ est, molle vel sorbile imbecillissimæ. Quùmque panificia omnia firmissima sint, elota tamen quædam genera frumenti, ut alica, oryza, ptisana, vel ex iisdem facta sorbitio vel pulcicula, et aquâ quoque madens panis, imbecillissimis annumerari potest.

Ex potionibus verò, quæcumque ex frumento facta est, itemque lac, mulsum, defructum, passum, vinum, aut dulce, aut vehemens, aut mustum, aut magnæ vetustatis, valentissimi generis est. At acetum, et id vinum quod paucorum annorum, vel austerum vel lene est, in mediâ materiâ est: ideòque infirmis nunquàm generis alterius dari debet. Aqua omnium imbecillissima est: firniorque ex frumento potio est, quò firmiter fuit ipsum frumentum: firnior ex eo vino quod bono solo, quàm quod tenui; quodque temperato cælo quàm quod aut nimis humido, aut nimis sicco, nimumque aut frigido aut calido na-

tum est. Mulsum, quò plus mellis habet; defrutum, quò magis incoctum; passum, quò ex sicciore uvà est, eò valentius est. Aqua levissima pluvialis est; deinde fontana, tum ex flumine, tum est puteo; post hæc ex nive aut glacie; gravior his ex lacu, gravissima ex palude. Facilis etiam et necessaria cognitio est naturam ejus requirentibus. Nam levis pondere apparet, et ex his quæ pondere pares sunt, eò melior quæque est, quò celerius et calefit et frigescit; quòque celerius ex eà legumina percoquantur. Ferè verò sequitur, ut, quò valentior quæque materia est, eò minùs facilè concoquatur: sed, si concocta est, plus alat. Itaque utendum est materiæ genere pro viribus: modusque omnibus pro genere sumendus. Ergò imbecillis hominibus rebus infirmissimis opus est: mediocriter firmos media materia optimè sustinet; et robustis apta validissima est. Plus deinde aliquis assumere ex levioribus potest: in his magis, quæ valentissima sunt, temperare sibi debet.

SECT. XIX. Neque hæc sola discrimina sunt; sed etiam aliæ res boni succi, aliæ mali sunt; quæ εὐχύλους et κακοχύλους Græci vocant: aliæ lenes, aliæ acres: aliæ crassiorem pituitam in nobis faciunt, aliæ tenuiorem: aliæ idoneæ sunt stomacho, aliæ alienæ: itemque aliæ inflant, aliæ ab hoc absunt: aliæ calefaciunt, aliæ refrigerant: aliæ facilè in stomacho acescunt, aliæ non facilè intùs corrumpuntur: aliæ movent alvum, aliæ supprimunt: aliæ citant urinam, aliæ tardant: quædam somnum movent, quædam sensus excitant. Quæ omnia ideo noscenda sunt, quoniam aliud alii vel corpori vel valetudini convenit.

SECT. XX. Boni succi sunt triticum, siligo, alica, oryza, amyllum, tragum, ptisana, lac, caseus mollis, omnis venatio, omnes aves quæ ex mediâ materiâ sunt; ex majoribus quoque hæc qua suprâ nominavimus: medii inter teneros durosque pisces, ut mullus et lupo: verna

lactuca, urtica, malva, cucumis, cucurbita, portulaca, cochleæ, palmulæ: ex pomis quodcumque neque acerbum neque acidum est: vinum dulce vel lene, passum, defrutum; oleæ quæ ex his duobus in alterutro servatæ sunt: vulvæ, rostra, trunculique suum; in summâ omnis pinguis caro, omnis glutinosa, omne jecur.

SECT. XXI. Mali verò succi sunt, milium, panicum, hordeum, legumina: caro domestica permacra, omnisque salsa, omne salsamentum, garum, vetus caseus: siser, radicula, rapa, napi, bulbi, brassica magisque etiam cyma ejus, asparagus, beta, cucumis, porrum, eruca, nasturtium, thymum, nepeta, satureia, hyssopum, ruta, anethum, feniculum, cuminum, anisum, lapathum, sinapi, allium, cepa: lienes, renes, intestina: pomum quodcumque acidum vel acerbum est; acetum, omnia acra, acida, acerba, oleum, pisces quoque saxatiles, itemque omnes qui ex tenerrimo genere sunt, aut hi qui rursus nimium duri virosique sunt, ut ferè quos stagna, lacus limosique rivi ferunt, quique in nimiam magnitudinem excesserunt.

SECT. XXII. Lenes autem sunt, sorbitio, pulticula, laganum, amyllum, ptisana, pinguis caro et quæcumque glutinosa est: quod ferè quidem in omni, quæ domestica, fit; præcipuè tamen in unguis trunculisque suum, in petiolis capitulisque hædorum et vitulorum et agnorum, omnibusque cerebellis: item qui propriè bulbi nominantur: lac, defrutum, passum, nuclei pinei. Acra sunt omnia nimis austerà, omnia acida, omnia salsa; et mel quidem, quò mellius est, eò magis. Item alium, cepa, eruca, ruta, nasturtium, cucumis, beta, brassica, asparagus, sinapi, radicula, intubus, ocimum lactuca, maxime olerum pars.

SECT. XXIII. Crassiorem autem pituitam faciunt, ova sorbilia, alica, oriza, amyllum, ptisana, lac, bulbi, om-

niaque ferè glutinosa. Extenuant eandem, omnia salsa, atque acia et acida.

SECT. XXIV. Stomacho autem aptissima sunt, quæcumque austera sunt; etiam quæ acida, quæque contacta sale modico: item panis sine fermento, et elota alica, vel oryza, vel ptisana: omnis avis, omnis venatio; atque utraque, vel assa vel elixa: ex domesticis animalibus, bubula: si quid ex cæteris sumitur, macrum potius quàm pingue; ex sue, unguæ, rostra, aures, vulvæque steriles: ex oleribus, intubus, lactuca, pastinaca, cucurbita elixa, siler: ex pomis, cerasum, morum, sorbum, pirum fragile, quale Crustuminum vel Nævianum est: item pira, quæ reponuntur, Tarentina atque Signina: malum orbiculatum, aut Scandianum, vel Amerinum, vel cotoneum, vel Punicum; uvæ ex ollâ, molle ovum, palmulæ, nuclei pinei, oleæ albæ ex durâ muriâ, eadem aceto intinctæ, vel nigræ quæ in arbore benè permaturerunt, vel quæ in passo defrutove servatæ sunt: vinum austerum, licet jam asperum sit, item resinatum: duri ex mediâ materiâ pisces, ostrea, pectines, murices, purpuræ, cochleæ, cibi potionesque frigidæ vel ferventes, absinthium.

SECT. XXV. Aliena verò stomacho sunt, omnia tepida, omnia salsa, omnia jurulenta, omnia prædulcia, omnia pingua, sorbitio, panis fermentatus, idemque vel ex milio, vel ex hordeo, oleum, radices olerum, et quodcumque olus ex oleo garove estur, mel, mulsum, defrutum, passum, lac, omnis caseus, uva recens, ficus, et virides, et aridæ, legumina omnia, quæque inflare consueverunt: item thymum, nepeta, satureia, hyssopum, nasturtium, lapathum, lampsana, juglandes. Ex his autem intelligi potest, non, quicquid boni succi est, protinus stomacho convenire; neque quicquid stomacho convenit, protinus boni succi esse.

SECT. XXVI. Infant autem omnia ferè legumina, omnia

pinguia, omnia dulcia, omnia jurulenta, mustum, atque etiam id vinum cui nihil adhuc ætatis accessit: ex oleibus allium, cepa, brassica, omnesque radices, excepto sisere et pastinacâ: bulbi, ficus etiam aridæ, sed magis virides, uvæ recentes, nuces omnes, exceptis nucleis pineis, lac, omnisque caseus; quicquid deinde subcrudum aliquis assumpsit. Minima inflatio fit ex venatione, aucupio, piscibus, pomis, oleis, conchyliis, ovis vel mollibus vel sorbilibus, vino vetere. Feniculum verò et anethum inflationes etiam levant.

SECT. XXVII. At calefaciunt piper, sal, caro omnis jurulenta, allium, cepa, ficus aridæ, salsamentum, vinum, et quò meracius est, eò magis. Refrigerant olera, quorum crudi caules assumuntur, ut intubus et lactuca; itemque coriandrum, cucumis, elixa cucurbita, beta, mora, cerasa, mala austera, pira fragilia, caro elixa; præcipuèque acetum, sive cibus ex eo, sive potio assumitur.

SECT. XXVIII. Facile autem intus corrumpuntur, panis fermentatus, et quisquis alius quàm ex tritico est, et omne pistorium opus; lac, mel: ideoque etiam lactentia, atque teneri pisces, ostrea, olera, caseus et recens et vetus, crassa vel tenera caro, vinum dulce, mulsum, defrutum, passum: deinde quicquid vel jurulentum est, vel nimis dulce, vel nimis tenue. At minimè intus vitiantur, panis sine fermento, aves, et eæ potiùs duriores, durati pisces, neque solum aurata pura aut scarus, sed etiam lolligo, locusta, polypus: item bubula, omnisque dura caro; eademque aptior est, si macra, si salsa est; omniaque salsamenta: cochleæ, murices, purpuræ: vinum austerum vel resinatum.

SECT. XXIX. At alvum movent panis fermentatus, magisque si cibarius vel hordeacens est; brassica, si subcruda est, lactuca, anethum, nasturtium, ocimum, urtica, por-

tulaca, radícula, capparís, allium, cepa, malva, lapathum, beta, asparagus, cucurbita, cerasa, mora, poma omnia mitia, ficus etiam aridæ, sed magis virides; uvæ recentes pingues, minutæ aves, cochleæ, garum, salsamenta, ostrea, pelorides, echini, muscoli, et omnes ferè conchulæ, maximèque jus earum; saxatiles et omnes teneri pisces; sepiarum atramentum: si qua caro assumitur, pinguis, eadem vel jurulenta vel elixa; aves quæ natant; mel crudum, lac, lactentia omnia, mulsum, vinum dulce vel salsum; aqua: tenera omnia, tepida, dulcia, pinguis, elixa, jurulenta, salsa, vel diluta.

SECT. XXX. Contrà adstringunt, panis ex siligine vel ex similâ; magis, si sine fermento est; magis etiam si ustus est; intenditurque vis ejus etiam, si bis coctus est: pulcilla vel ex alicâ, vel ex panico, vel ex milio; itemque ex iisdem sorbitio, et magis si hæc antè fricta sunt: lenticula cui vel beta vel intubus, vel ambubeia, vel plantago adjecta est; magisque etiam si illa antè fricta est: per se etiam intubus, vel ex plantagine vel ambubeiâ fricta; minuta olera, brassica bis decocta, dura ova; magisque si assa sunt: minutæ aves, merula, palumbus, magisque si in poscâ decoctus est: grus, omnes aves quæ magis currunt quàm volant; lepus, caprea; jecur ex his quæ sebum habent, maximèque bubulum, ac sebum ipsum: caseus qui vehementior vetustate fit, vel eâ mutatione quam in caseo transmarino videmus; aut si recens est, ex mellè mulsove decoctus: item mel coctum, pira immatura, sorba, magisque ea quæ torminalia vocantur, mala Cydonia et Punica, oleæ vel albæ vel præmaturæ, myrta, palmulæ, purpuræ, murices, vinum resinatum vel asperum, item meracum, acetum, mulsum quod inferbuit, asperum item defrutum, passum; aqua vel tepida vel præfrigida, dura, id est, ea quæ tardè putrescit, ideòque pluvia potissimum; orania dura, macra, auste-

ra, aspera, tosta, et in eadem carne, assa potius quam elixa.

SECT. XXXI. Urinam autem movent, quæcumque in horto nascentia boni odoris sunt, ut apium, ruta, anethum, ocimum, mentha, hyssopum, anisum, coriandrum, nasturtium, eruca, feniculum: præter hæc asparagus, capparitis, nepeta, thymum, satureia, lapsanum, pastinaca, magisque agrestis, radícula, siser, cepa: ex venatione maximè lepus; vinum tenue, piper et rotundum et longum, sinapi, absinthium, nuclei pinei.

SECT. XXXII. Somno verò aptum est papaver, lactuca, maximèque æstiva, cujus cauliculus jam lacte repletus est, morum, porrus. Sensus excitant, nepeta, thymum, satureia, hyssopum, præcipuèque pulegium, ruta, et cepa.

SECT. XXXIII. Evocare verò materiam multa admodum possunt: sed ea quum ex peregrinis medicamentis maximè constant, aliisque magis quam quibus ratione victus succurritur, opitulentur; in præsentia differam: ponam verò ea quæ prompta, et his morbis de quibus protinus dicturus sum, apta, corpus erodunt, et sic ex eo quod mali est, extrahunt. Habent autem hanc facultatem semina erucae, nasturtii, radiculæ; præcipuè tamen omnium, sinapi. Salis quoque et fici eadem vis est.

Leniter verò simul et reprimunt et molliunt, lana succida ex aceto vel vino, cui oleum adjectum est; contritæ palmulæ, furfures in salsa aqua vel aceto decocti. At simul reprimunt et refrigerant, herba muralis (*παρθένιον* vel *περδίκιον* appellant), serpillum, pulegium, ocimum, herba sanguinalis quam Græci *πολύγονον* vocant, portulaca, papaveris, folia capreolique vitium, coriandri folia, hyoseyamum, muscus, siser, apium, solanum (quam *σρύγγον* Græci vocant), brassicæ folia, intubus, plantago, feniculi semen, contrita pira vel mala,

præcipuèque Cydonia, lenticula, aqua frigida, maximèque pluvialis, vinum, acetum, et ex horum aliquo madens, vel panis, vel farina, vel spongia, vel lacinia, vel lana succida, vel etiam linteolum, creta Cimolia, gypsum, melinum, myrteum, rosa, acerbum oleum, verbenarum contusa cum teneris caulibus folia; cujus generis sunt olea, cupressus, myrtus, lentiscus, tamarix, ligustrum, rosa, rubus, laurus, edera, punicum malum. Sine frigore autem reprimunt, cocta mala Cydonia, malicorium, aqua calida in quâ verbenæ coctæ sunt quas suprà proposui, pulvis vel ex facie vini vel ex myrti foliis, amaræ nuces.

SECT. XXXIV. Calefacit verò ex quâlibet farinâ cataplasma sive ex tritici, sive ex farris, sive hordei, sive ervi, vel lolii, vel milii, vel panici, vel lenticulæ, vel fabæ, vel lupini, vel lini, vel fœni græci, ubi ea deferebunt, calidaque imposita est. Valentior tamen ad id omnis farina est ex mulso quàm ex aquâ coctâ. Præterea cyprinum, irinum, medulla, adeps ex fele, oleum, magisque si id vetus est, junctaque oleo sal, nitrum, gith, piper, quinquefolium. Ferèque, quæ vehementer et reprimunt et refrigerant, durant: quæ autem calefaciunt et digerunt, ea emolliunt: præcipuèque ad emolliendum prodest cataplasma ex lini vel fœni græci semine. His autem omnibus, et simplicibus, et permixtis, variè medici utuntur: ut magis, quid quisque persuaserit sibi, appareat, quàm quid evidenter compererit.